

بررسی ارزش‌های نهفته در معماری مدارس دوره صفویه (نمونه موردی: مدارس خیراتخان و عباسقلی خان در مشهد)

شقایق دشتی جوشقان^۱*

۱- دانش‌آموخته‌ی کارشناسی ارشد مهندسی معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، dashtishaghayegh@gmail.com

چکیده

به جهت مدت زمان سلطنت حکومت، صفویه از مهم‌ترین حکومت‌های ایران بعد از اسلام است که هم‌زمان با سه حکومت مقتدر ازبکان، گورکانیان و عثمانیان شد و این خود مصادف با کشاکش، درگیری‌ها و همچنین شروع عصر سلطه‌گری در عرصه بین‌المللی است لذا این سلسله‌ی پادشاهی از اهمیت بسزای در تاریخ ایران برخوردار است. از اهم اتفاقات دوره‌ی صفوی می‌توان به هنر و معماری این دوره اشاره کرد که علاوه بر استحکام و زیبا بودن فرم، احساس زیبایی خیره‌کننده‌ای را در بیننده ایجاد می‌کند. این پژوهش به دنبال خوانش ارزش‌های نهفته در معماری مدارس دوره‌ی صفویه‌ی مشهد است، برای نیل به این هدف، مفاهیم مرتبط را با استفاده از منابع و اسناد کتابخانه‌ای که شامل حکومت صفویه در مشهد، مدارس شهر مشهد در عصر صفویه و نهایتاً ارزش‌های نهفته معماری مدارس عصر صفویه استخراج کرده، سپس به صورت میدانی در دو مدرسه‌ی خیراتخان و عباسقلی خان بررسی می‌شود، یافته‌ها حاکی از آن است که هماهنگی بین اجزا و ریتم-استفاده از طبیعت و هندسه آن- وحدت و کثرت- استفاده از رنگ و نقوش- مرکزیت- هندسه-شفافیت و تداوم- راز و ابهام از ویژگی‌های فرمی مدارس این دوره است.

واژه‌های کلیدی: معماری صفوی، مدارس صفوی، مدرسه خیراتخان، مدرسه عباسقلی خان، مشهد

۱- مقدمه

یکی از درخشان‌ترین دوره‌های هنری ایران پس از اسلام دوره‌ی صفویه است. در سال ۹۰۷ قمری (۱۵۰۲ م) شاه اسماعیل، سلسله صفوی را تأسیس کرد، و تبریز را شهری برای فعالیت‌های هنرمندانی مانند خطاطان، تذهیب‌کاران، نقاشان و صحافان و همچنین هنرمندانی که در دیگر فنون و صنایع کار می‌کردند و هنرمندانی که در معرق‌کاری و رنگ‌آمیزی کاشی‌ها و در بناها و کتیبه‌ها نقش داشتند یا هنرمندانی که در صنایع منسوجات و بافت پارچه قرار داد. در اواخر قرن دهم قمری، در زمان شاه‌عباس با انتخاب اصفهان به عنوان پایتخت جدید، این شهر به عنوان یکی از درخشان‌ترین شهرهای خاور گسترش پیدا کرد. بازارها، کاخ‌ها، مساجد، باغ‌ها، پل‌ها به نقشه شهر اضافه شدند. در این زمان همه‌ی بناهای مذهبی با تزیینات کاشی‌کاری آرایش شدند آجرهای مربع کاشی منقوش، معروف به آجرهای «هفت رنگ» در بناها به مقیاس گسترده مورداستفاده قرار گرفت. نقش و نگار کاشی‌ها و رنگ‌های آن‌ها زینت خاصی به بناهای این دوره بخشیده است. نه تنها دیوارها، بلکه گنبد، ایوان، طاق‌نماها سر درب ورودی‌ها و مناره با کاشی و موزاییک آراسته شد. ساخت سر درب‌های بزرگ با کاشی‌های شفاف و گچ‌بری مقرنس‌کاری در عصر صفویه پیشرفت بسیار داشت. ترکیب سر درب بزرگ و مناره‌های طرفین آن با صحن چهار ایوانی و ساختمان‌های اطراف آن و قراردادن گنبد به‌گونه‌ای که با همه‌ی ساختمان متناسب باشد، در معماری زمان صفوی به درجه‌ی کمال رسید.